

Az aversai gyilkosság.

(Második közlemény.)

Reméllem, sikerült bebizonyítanom azt, hogy Róbert király teljes következetességgel viselte magát mindvégig András irányában s hogy sem aggkor, sem agylágyulás, sem pedig gonosz asszonyok eselszövényei nem változtatták meg halála előtt tíz-tizenkét évvel tett elhatározását, mint ezt eddig tanította a chablonszerű történetírás.¹ Nem Róbert király véleményváltozásában, hanem az Avignonban időközben szintén beállt személyváltozásban kell keresnünk annak okát, hogy Róbert halála után miért akadékoskodtak Nápolyban a koronázás ügyében.

IV.

A chablonszerű történetírás Gravina nyomán² az is tanította, hogy Sancia özvegy királyné látván azt, hogy Janka teljesen mel-

¹ Mint látom, Óváry is azt írja, hogy 1342-ben Róbert király »elaggott és tehetetlen« volt (*Századok* XXVII. 495), pedig ő maga írja más helyütt (*A magyar Anjouk eredete* 16. l.) azt, hogy Sánta Károly legidősebb fia 1271-ben, Camera szerint pedig a második fiú, Lajos 1275-ben született. (Id. m. 345 l.) Róbert tehát 1276-nál sokkal korábban nem születhetett és azért 1342-ben 66 évesnél sokkal öregebb nem lehetett. Azon állítás pedig, hogy a király tehetetlen volt és »gyermeteggé vált agg ember« — mint Pór állítja — merőn ellenkezik azon jellemzéssel, melyet Petrarca ad róla, midőn leírja, hogy Róbert mily férfiasan viselte magát utolsó leheletéig, mint őrizte meg mindvégig szellemi erejét. »Decubuerat (Robertus)« — írja Petrarca — »corpore quidem languidus, sed animo alacri et infracto.« És miután elbeszéli mindazon nehézségeket, veszélyeket, gondokat, melyek a nápolyi trónt akkor tájt környékezték, hozzáteszi »Tot difficultatibus verum, quae vegetum licet ac validum fatigare debuissent, moriens indefesso animi vigore consuluit.« Elég ennyi is mutatványúl. *De rebus memorandis*, id. h.

² Id. helyen 554.

lőzte őt s nem hallgatott az ő szavára, zárdába vonult a szakadatlan dinom-dánom zajából és a nápolyi udvarnál napirenden levő kicsapongások megmetyélezett légköréből. Róbert király végrendelete értelmében, mint láttuk, Sancianak kellett volna a kormánytanács többi tagjaival együtt az ország kormányzatát intéznie, »de Janka nem tűrt maga fölött, de még maga mellett sem kormánytárst.« Arra a kérdésre persze, hogy Petrarca ocsmány tuskés disznója, Fráter Róbert, kitől — legalább Óváry szerint — még maga Janka is rettegett,¹ miért nem változtatott a dolgon, a krónikások és hiszékeny követők eddig adósok maradtak a felelettel.

Petrarca tanúsága szerint Sancia királyné még férje Róbert király életében készült zárdába,² és Gravina meséjéből csak annyi igaz, hogy Janka szeretett volna függetlenül uralkodni. De Szicília uralkodója, mint tudjuk, a szent szék hűbérese volt; és Raynaldus szerint VI. Kelemen késedelmesen bár, majdnem egy évvel Róbert halála után, érezte hűbéres úri hatalmát. Egy hosszú encyclicalis levélben³ tudatta Jankával és alattvalóival, hogy ő az úr Nápolyban. Miután pedig tudomására esett a pápának, hogy az elhalt Róbert király egy öt-tagú kormánytanácsra bízta volt az ország igazgatását, élén Fülöp püspökkel és Sancia özvegy királynéval, kereken kijelentette VI. Kelemen, hogy Róbertnek nem volt sem jogában, sem hatalmában arról intézkedni, hogy halála után ki intézze az ország ügyeit, mert az ez iránti intézkedés joga egyes-egyedül a szentszéket illeti. Ezért egy tollvonással megsemmisíté az elhalt király végrendeletét, eltiltotta a kormánytanács tagjait az ország ügyei-

¹ Petrarca szerint csak Cavaillon püspöke uralt fölötte.

² »Noverat (Rex Robertus) sacrum religiosae conjugis arcanum, fugam e seculo illo adhuc superstite (még az ő életében) meditantis.« Petrarchae *de rebus memorandis*. U. o. Ezen adat elkerülte Blasiis figyelmét, ki az Anjouk regestáiból fedezi fel, hogy Sancia királyné már 1343 október havában »aveva lasciato travedere il pensiero di monacarsi.« (Id. m. 350.)

³ Közli Raynaldus ad annum 1343 no. 75. — Petrarca még 1343 végén járt Nápolyban, mint pápai követ, de hogy küldetésének mi volt a célja, azt leveléből lehetetlen kiolvasni, melyben több a furor poeticus, mint a történeti tanúság. Gyarló diplomata volt ő s azért nem esoda, hogy nem végzett sokat. A Pepini család tagjainak kiszabadítását a börtönből Colonna bíboros megbízásából vállalta el *Epist. fam. lib. V. epist. 3.* Úgy látszik, nem igen fontos küldetéssel bízta volt meg őt a pápa.

nek további vezetését¹ és az egyházból való kiközösítéssel lenyegette őket, ha e felsőbb tilalom daczára az országglásba bármi módon belekeveredni vakmerősködnének. Miután továbbá tudomására jutott a pápának, hogy Janka különben úgy sem hederített mindig a kormánytanácsra és gyakran annak egyes, sőt nem ritkán valamennyi tagjainak mellőzésével gyakorolta az uralkodási jogokat, Janka pedig fiatal kora és tapasztalatlansága miatt a kormányzásra még nem vala alkalmas, elküldötte Nápolyba kormányzóul Aymericus biborost oly fölhatalmazással, hogy Jankának eddigi rendeleteit és intézkedéseit, melyeket a kormánytanács egyes vagy összes tagjainak beleegyezésével vagy azoknak meghallgatása nélkül kibocsátott vagy tett, revideálja és azokat saját belátása szerint jóváhagyja vagy esetleg megsemmisítse. E körlevél 1343 november 28-dikáról van keltezve s azért nem értem, hogy VI. Kelemen mint írhatja Jankának 1344 feb. 4-én, hogy ne adjon hitelt az afféle híreknek, hogy ő Szicziát legátusa Aymericus biboros által akarja kormányoztatni.²

Figyelemre méltó körülmény e körlevélben még az is, hogy András neve egyetlen egyszer sem fordul elő benne és Janka férjéről egyáltalában szó sincs.

Kelemen pápa kemény szívét azonban csakhamar meglágyította a magyar pénz. Erzsébet magyar anyakirályné, azalatt, hogy Nápolyban tartózkodott, a maga és fiai nevében követséget küldött Avignonba oly kéressel, hogy a pápa Andrást Jankával együtt kenesse föl és koronáztassa meg Szicziia királyának. A magyarokkal együtt Sancia özvegy királyné és Janka királynő is küldöttek a maguk részéről követeket a szentszékhez. Helyesebben mondva a magyarok nem kérték a szentszékét, hanem követelték tőle András megkoronáztatását »jure successioni regalis.«³ A pápa, azonban mitsem akart hallani az Anjouk magyarhoni ágának jogairól a szicziiai trónhoz és csakis 44 ezer márka ezüst⁴ ígérete fejében adta

¹ Tehát aligha köszönt le Sancia egészen a maga jószántából a gyámi tisztségről, mint Óváry meséli. (Id. m. 496.)

² *Tört. Tár.* 1894. 18. 1. A regesta közlője tévedett-e, vagy a pápa tergiversált?

³ Thwroczi *Cronica* pars 3. cap. 4.

⁴ Aligha ígértek 44 ezer márka aranyat (!) mint Óváry meséli. (Id.

vagy valószínűleg csak ígérte meg az engedélyt Andrásnak, hogy a királyi czímet fölvehesse és magát mint Janka férje — tehát nem mint Szicília törvényes trónörököse — megkoronáztathassa. Az 1344 január 19-én tartott consistoriumban éppen maga Aymericus biboros indítványozta az engedély megadását és Kelemen pápa u. a. évi február 2-áról kelt levelében adta tudtára Andrásnak és a három királyi asszonynak kérelmük meghallgattatását.¹

De hitelbe nem adtak semmit Avignonban sem s azért addig, míg a stípulált összeg utolsó filléréig a szegény magyarok közt itthon össze nem gyűjtötték, Kelemen pápa szokása szerint temporizált. Andrásnak megadta ugyan és megadatta a királyi czímet — ennek czímezi Janka is férjét ezentúl² — de más valami, kézzel fogható eredménye nem volt az engedélynek és a koronázás is egyelőre el tett halasztva.

Időközben Aymericus biboros megérkezett Nápolyba³ és augusz-

m. 499.) A küllői főesperes (Thwróczinál id. helyen) azt írja csak, hogy »quadráginta quatuor millia marcarum« a nélkül, hogy megemlítené, vajjon arany vagy ezüstben. De ezüstöt kell értenünk, mert rendszeren ezt mérték márkával, az aranyat pedig csak lat számra. Cola Rienzi azt írja a prágai érsekhez intézett, főnebb említett levelében, hogy András megkoronáztatásához az engedélyt 60 ezer *uncia* »vel citra« aranyért kellett megvásárolni. *Acta Extera* II. 318. Miután egy márka 16 unciát tartalmaz, ez a két nemes fém értékei közti arányul körülbelül 1 : 10-et ad, a mi megfelel az akkori viszonyoknak. Még a XV. század végén is az arány 1 : 10¹/₂ usque 1 : 11 volt és csak lassanként a jelen század elején érte el az 1 : 15¹/₂ usque 1 : 16-ot. Lásd pl. Edwin Nasse cikkét »Das Geld und Münzwesen« in Dr. Gust. Schönberg's *Handbuch der politischen Oekonomie* (3. Auflage) I. 343.

¹ *Tört. Tár.* 1894. 17 l.

² A nápolyi számadási könyvekben már 1343. május 24 előtt czímezik őt királynak. Camera 334. l.

³ A *Chron. Siculum* szerint 1344. jan. 19-én érkezett Nápolyba, de ez tévedés, mert mint láttuk, éppen az nap a biboros jelen volt az Avignonban tartott consistoriumban. Áldásy közöl egy regestát, ebben a pápa febr. 2-án szerrinte azt írja, hogy »elküldötte« a biborost, de valószínűleg csak megbízta őt és ez még nem is indult el. Camera szerint (28 l.) a pápa a biborost 1344 május 20-án küldötte Nápolyba. Szerző hivatkozik Baluziusnak, az Avignonban székelt pápák életrajzainak gyűjteményére, (I. pag. 245—6 Parisii 1693) de sem az idézett helyen, sem máshol a kötetben nem találtam meg az adott dátumot. Pedig hát a nápolyi regestákból könnyen állapíthatta volna meg a biboros megérkezésének idejét. Ha csakugyan az év első felében érkezett meg

tus utolsó napjaiban¹ Jankától elfogadta a hódolati esküt,² még pedig magától a királynőtől egyedül, nem pedig férjétől, ki csak tanúként szerepelt az ünnepélyességen és az erről kiállított hivatalos okiratban.³ Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy vagy a koronázási engedélyért kialakudott díj még nem volt lefizetve, vagy pe-

Aymericus, úgy az eskütételt valószínűleg Janka súlyos betegsége (infirmis gravis) miatt kellett elhalasztani. L. a pápa leveleit a királyi párhoz (*Tört. Tár.* 1892. 385—6.) 1344 aug. 26-án. — Camera a dátumot úgy látszik a *Chronica di Parthenope*-ből merítette, mely forrás szerint »Messer Annorico (Aymerico) fu mandato in ne lo Reame« 1344 május 20-án, egy esütörtöki napon (a mi megegyezik a naptárral) és »fu pigliato con grande honore.« E krónika dátumai azonban épp oly megbízhatlanok, mint a *Chronicon Siculum*-éi. Az *Acta Extera* szerkesztőjének szerencsés ötlete volt az, hogy közli Aymericus aláírását, de elrontja az eredményt avval, hogy nem közli a legkorábbi és legkésőbbi dátumot, melyen a bitoros aláírása előfordul az Anjouk regesztáiban. Miután azonban 1344 április 12. és május 12-ike közé igtatja az aláírást (II. 46) ebből azt szabad gyanítanunk, hogy körülbelül ekkortájt fordul elő legelőször. — A *Chronica di Parthenope* »per Messere Joanne Villano Napoletano« tervezett új kiadása még nem jelent meg eddig (február 1896). Én egy régibb kiadását használtam; lásd *Raccolta di... opuscoli d'histoire del Regno di Napoli* (Napoli, Stampa di Castaldo 1680). Villanit nem szabad összezavarnunk firenzei druszájával és különben is valószínűleg csak mythicus alak és a krónika szerzőjének neve valami tévedésen alapszik. L. Capasso Bertalan cikkét »Le fonti della Storia delle Provincie Napoletane dal 568 al 1500« az *Arch. Stor. Napolet.* I. 592—596.

¹ A bitoros számára az instructiót Avignonban »VII (?) non. Julii anno 3-o« (1344. július elsején) állította ki a pápa. A nápolyi királyi jegyzők által kiállított okiratok egyike augusztus 28-áról, egy másik pedig augusztus 31-éről van keltezve. Lásd Camera id. m. 31.; koronázásról, mint a szerző írja és Óváry utána meséli (Id. m. 499. l.) még szó nem volt, alkalmasint Gravina vezette őket tévútra. L. továbbá Raynaldus *Annal. Eccl.* ad annum 1344 17—27. sz. alatt. — Miért, miért nem Pór Antal Jankával a hódolati esküt még Erzsébet anyakirályné megérkezése előtt, még pedig 1343 július 3-án, téteti le, de forrást nem idéz. *Csór Tamás* 40. l. — Hogy pedig Jankát csak akkor akarták megkoronázni, midőn Andrást, arra nézve lásd pl. Fraknói értekezését a *Századok*-ban XXVI. 100. A pápa azt írja, hogy egyebek közt Janka kérelmére adja meg az engedélyt András megkoronáztatásához (multiplicatae instanciae... nobis... literalibus porrectae scriptiombus). Ezt azonban Janka nem annyira színlelésből tette, mint bizonyára vi coacta anyósa sürgetésére.

² Maga Janka is csak 1352-ben lett először megkoronázva.

³ »Praesentibus... Illustri Principe domino Andrea Dei gratia Jerusalem et Siciliae Rege, ejusdem dominae Reginae consorte.« Raynaldus anno cit. nos. 29, 30.

dig, hogy Magyarországból még nem érkezett meg a hír arról, hogy vajjon a pápa által stipulált egyéb föltételek elfogadandók volnának-e András részéről, vagy nem?¹ Mert a pápa ezen föltételek elfogadásától tette függővé az ő megkoronáztatását.² Régi politikájához híven és avval következetesen a pápa nem mulasztotta el figyelmeztetni Andrást arra, hogy megkoronáztatásával a trónörökösödés jogának kérdése változatlanul megmarad, t. i. hogy Jankát illeti meg a trón s ő (András) egyszerűen mint Janka férje fog uralkodni. Férj és feleség egy testet képeznek és tekintélyének növelésére kapja a férj a koronát.³ Hogy pedig megkímélje őt a hosszú út fáradalmaitól és egyéb hátrányaitól, majd elküld valami bitorost, ki őt Jankával együtt fölkenje és megkoronázza.

A magyar anyakirályné elútazása után újra elkezdődött a nápolyi udvarnál a dinom-dánom, (melyekben azonban András maga is részt vett) és a fiatal házaspár közötti czivódások. Mindaddig, míg András meg nem volt koronázva, neje nem engedte meg neki, hogy magát a kormányügyekbe beleártsa; neje rossz példáját követve, mellőzte őt mindenki és kigúnyolta.⁴ Aymericus bitoros pedig, úgy látszik, gyöngé ember volt és nem volt neki elég erélye, hogy az udvarnál uralkodó viszályoknak és zúr-zavarnak gátot vessen s ezért a pápa a bitorost, Janka és a franczia király sürgetéseire csakhamar visszahívta⁵ (*infra legationis suae anno*)⁶ és *Amici Vilmos*, Aymericus utódját a chartresi püspöki széken bizta meg 1345 január végén, hogy menjen el Nápolyba egyebek között oly útasitással, hogy a botrányt és egyenetlenséget szító udvaroncokat

¹ »Sub certis protestationibus ac cautelis opportunis et idoneis in aliis literis nostris (melyet nem ismerünk) contentis plenius et expressis« — írja a pápa Andrásnak 1344 feb. 2. (Raynaldus id. m.)

² »Si protestationes et cautelas ipsas admiseris et compleveris« és Jankával együtt a küldendő pápai legatus kezébe leteendi a hódolati esküt, »et non aliter«. U. o.

³ Janka második férjét, Tarantói Lajost is csak ily föltételek mellett koronázták meg. Raynaldus ad annum. 1352.

⁴ Erre nézve később fogok adni idézeteket.

⁵ Raynaldus ad annum 1345. No. XXIII.

⁶ Baluzius *Vitae Pontif. Avin.* I. 269. 290. »Qui (Aymericus de Castrolucii) infra annum legationis suae anno scilicet quarto (május 1344 — ugyanaddig 1345) pontificatus Pontificis praedicti (Clementis VI.)... per Romam reversus est.«

és udvarhölgyeket távolítsa el Janka köréből. Mindezt már részletesen beszélt el Fraknoi Vilmos,¹ s azért elég lesz itt röviden érinteni.

Nápolyban nemsokára ezután helyre állt a rend² és megszűnt a fiatal házaspár közötti civakodás és a pápa augusztus 5-iki levelében e miatt megelégedését fejezte ki Jankának.

Időközben bizonyára megérkezett Magyarországból is a kialakított 44 ezer márka ezüst Avignonba, mert Kelemen pápa 1345. jun. 14-én engedélyt ad a fiatal párnak, hogy magukat megkoronáztassák.³ Ugyanazon levelében a pápa inti Jankát, hogy ne elenezze többé András megkoronáztatását, hanem siettesse annak ügyét és tegye meg arra haladéktalanul (cessante cunctatione morosa) a szükséges előkészületeket. Ne hallgasson azok tanácsára, kik neki férje megkoronáztatásának megakadályozását tanácsolják, mert a pápa magának Jankának kérésére (ad tui supplicationem) rendelte azt el és azt a magyar király és királyné sürgetései miatt saját tiszteletének és becsületének kockáztatása nélkül tovább már el nem halaszthatja. Miután pedig a jó viszony megszilárdítása végett Kelemen személyesen akarja őket megkoronázni, fölszólítja őt, hogy férjével együtt ily czélből minél előbb jelenjenek meg Avignonban.⁴

¹ *Századok*. XXVI. 100.

² A nápolyi történetírók nem említik, hogy a chartresi püspök mikor érkezett Nápolyba. Egy 1345. október 9-én kelt levélben a pápa azt írja, hogy »Guillelmum Episcopum Carnotensem . . . dudum (a minap még mielőtt András halálának híre megérkezett) ad partes Regni Siciliae miseramus.« Theiner. I. 688. A koronázási bulla szövegét nem ismerem, de ennek kiállítása napján (szept. 20) Vilmos püspök már úgy látszik Nápolyban volt, mert a pápa azt írja 1346. feb. 1-én kelt levelében, hogy a koronázással őt »tunc de mandato nostro in illis partibus (Nápolyban) existentem« bízta meg. U. o. 704. — A pápának aug. 5-éről kelt levelében, melyben megdicséri Jankát, nem említi a püspököt, tehát — úgy gyanítom — ez még nem érkezett meg rendeltetési helyére. *Tört. Tár* 1892. 392.

³ *Tört. Tár* 1892. 391. hol junius 11. Sajtóhiba. A levél sok kifejezése hasonlít az Andráséhoz még 1344. feb. 2. küldött levélben foglaltakhoz.

⁴ Az 1345-ki események elbeszélésénél a *Cron. Suessanum* azt írja, hogy »eodem tempore dominus Loysius de Duracio de mandato dominae reginae Johanna et Ducis Duracii accessit ad summum Pontificem apud Avenionem cum unciis plus quam 100 $\frac{a}{m}$ et impetravit ut domina Regina haberet

Több forrás¹ András meggyilkoltatásának okául azt adja elő, hogy az ifjú, a mint értesült arról, hogy a szent-szék elrendelte az ő megkoronáztatását, megemberelte magát és fenyegetni kezdte gúnyolóit és ellenségeit, miszerint véres boszút veendő rajtuk azonnal, a mint hatalmában álland. A bűnösök erre megijedtek és öntentartási ösztönből összeesküdtek élete ellen. Tervük kivitelére még a nyár folytán kedvező alkalom kínálkozott, midőn t. i. az udvar — valószínűleg a rendes szokás szerint — a forró Nápoly bűzös, poshadt, megmétélyezett levegőjéből megmenekülve,² nyaralni ment elébb Quisisanaba a gyönyörű Castellamareba,³ utóbb pedig, szeptember havában, Aversába.⁴ Goffredo de Marzano, az ország tengernagyja, a hajórajjal és 5000 válogatott harcossal s némi zsoldosokkal augusztus 17-én Trinacria (Szicília szigete) ellen háborúba indult s azért az összesküdőknek nem volt mitől félniök.⁵ Az idézett forrás szerint maguk az összeesküdők tanácsolták az expedíciót; de

Baliatum . . . (üres hely) totius regni et dictum fuit etiam coronationem Regis Andreae per eamque impeditam fuisse et obtinuit quod voluit pecunia mediante.» Lásd *Raccolta di Cronache apparten. alla storia di Napoli*. I. 51. (Nápoly 1780.) És csakugyan Blasius idézi az Anjou Regestákat, melyek szerint Durazzo Lajos (II. Károly magyar király édes apja) kétszer járt a pápánál »per ardua et utilia negotia.« Csakhogy ezt az 1343—1344-iki könyvekből idézi — rossz szokása szerint persze a hónap és nap megnevezése nélkül — s azért nem tudjuk valljon az egyik küldetés nem-e Durrazzoi Károly házassága ügyében történt. A 100 ezer uncia arany azonban valószínűleg túlzás, mert pl. Cola Rienzi csak 40 ezerről tud. *Acta Extera* II. 393.

¹ Így pl. Boccaccio a *De casibus virorum illustrium* című művében; András életrajzában. — Giovanni Villani Muratorinál XIII. lib. 12. cap. 50. Matteo Villani. U. o. XIV. 19. — Gravina. U. o. XII. 213. — A mit ez utóbbi két író regél, hogy t. i. még maga Janka is szepegni kezdett, az persze mesebeszéd in usum vetularum. Gravina krónikájának bennünket ez alkalommal érdeklő részét azonnal megrostálандjuk.

² Mikorára szabad remélnünk, hogy valami nápolyi történetíró, nem elégedve meg a Gravinától nyújtott pabulummal, hiteles okiratok alapján fogja megírni I. Janka életét; még pedig nem úgy mint Camera?

³ Mint Camera kimutatja (id. m. 39.) már július 3-án tartózkodott itt Janka királynő.

⁴ Camera idéz egy okíratot (u. o. 40.) melyet Janka még szeptember 15-én írt alá Aversában.

⁵ *Chron. Suessan.* U. o.

ezt kötve kell hinnünk, mert ezt még Róbert király idejében tervezték.¹

Végre 1345 szept. 20-án² Kelemen pápa kiállította a koronázásról szóló bullát, melyben fölmenti a királyi párt az Avignonban való megjelenéstől és Vilmos chartresi püspököt bizza meg a koronázással. Ebben a pápa még egyszer hangsulyozza, hogy a királyi czímmel és fölkenetéssel semmi új jog nem háramlik Andrásra a szicíliai trónhoz való igényeit illetőleg; és azon esetre, ha András Jankát túlélne és gyermekük nem lenne, a szicíliai jogar Máriára, Janka nővére és gyermekeire szálland, Andrásnak pedig le kell köszönnie a királyságról. Ha pedig András ily esetben, e parancs ellenére, mégis ragaszkodnék a királyi hatalomhoz, a pápa már előre is kiközösíti őt az egyházból és fölmenti alattvalóit a neki adandott hűségi eskü alól. A pápa föl szólítja azért Andrást, hogy mielőtt királylyá fölkenettetnék, esküvel ígérje meg, hogy azon esetben, ha Jankát túlélne s tőle gyermekei nem maradnának, az országlásról Mariának és férjének Durazzói Károlynak javára le fog mondani. A nápolyi főrendeknek is meghagyta, hogy e föltételt esküjökkel megerősítsék.³ Ime, itt kibúvik a szög a zsákból és teljesen világos már most előttünk, hogy miért nem csapott lármát két év előtt Kelemen pápa a Durazzói Károly és Mária házasságához szükséges pápai engedélynek »hamis úton való kicsikarása« miatt.

Raynaldus hivatkozik azonkívül a pápa leveleire, melyeket ez ugyanezen alkalommal írt Jankának és Máriának, a Durazzói és Tarantoi hercegeknek és másoknak (ad aliosque proceres), melyekben meghagyja nekik, hogy a koronázás ellen többé ne akadékoskodjanak.⁴

¹ »Sic quod postea scitum fuit, quod ceteri proditores, qui ordinaverunt mortem crudelissimam regis Andreae consuluerunt eique Regi ut mitteret dominum Admiraldum Siciliae ad muniendum Liparim . . . Et ex tunc in antea necem Regis Andreae ordinaverit et tractaverit propter absentiam Admiraldi, quia in presentia Admiraldi tale scelus perpetrari non poterat.« Akárhány forrásból tudjuk, hogy Róbert király régen gyűjtött pénzt stb. Trinacria visszahódítására. L. pl. Raynaldus és Theiner, passim.

² »XII. Kal. Octobris« Raynaldus szerint, Fraknói szerint szept. 21-én (?).

³ Raynaldus ad annum 1345. No. 24.

⁴ U. o. No. 26. Kár, hogy sem Fraknói, sem Áldásy nem találta érdekesnek a koronázási bullát vagy e leveleket közölni.

De nescia mens hominum fati mortisque futurae. Éppen az nap, melyen Kelemen pápa a koronázási bullát Avignonban aláírta, az orozva meggyilkolt szegény Andrást, Szicília és Jeruzsálem megkoronázatlan királyát Nápolyban eltemették a székesegyházban, rokonának, Sz. Lajos toulouse-i püspöknek kápolnájában.¹

Az eredeti sírirat, úgy látszik, elveszett. Talán nem volt vele megelegedve »Franciscus Berardi F. Capicius«, ki a jelenleg is látható sirtáblát »jóval később« elkészítette.² A rajta levő sírirat nem képez kivételt az ilyenféle utólagosan kigondolt síriratok alól. Van benne egy pár botlás, történelmi és heraldikai, és valószínűleg egy-két történelmi hazugság. Csak annyiban érdekel bennünket, hogy megtanítsa arra, mint vélekedett Jankáról »jóval később« Capece Francesco. Történelmi értéke különben nincs.

V.

A mióta Pray nálunk Gravina krónikáját a történelmi források polczára emelte és a régi történetírók mottóját: *fides penes auctorem* követve, e krónikás állításait — de nevezzük meg a maguk nevéen — pletykáit, minden habozás nélkül, sőt bizonyos ajtatos-sággal,³ mint kifogástalan és megdönthetetlen történelmi tényeket mesélte el,⁴ nem akadt nálunk még író, ki a krónikás mende-mondáit kissé fontolóra vette volna. Így pl. Pór Antal és Óváry komolyan utána mesélik, hogy a viselőség előrehaladott állapotában lévő Janka, az András halálát megelőző napon, paripára ült és hajtvadászatban vett részt.⁵ Óváry pedig nem elégedve meg Gravina túlzásaival, még messzebre veti el a sulykot. A krónikás csak azt állítja, hogy Sancia di Cabannis »ut fertur publice meretricebatur«, tehát pletykát ismét. Óváry elhallgatja az »ut fertur« szavakat és merészen, mint történelmi tényt meséli el, Gravinára hivatkozva, Sancia paráználkodását coram publico. Így nőnek az írók gondatlanságából a történelmi hazugságok.

Gravina meséli azt is, hogy András neje tudta és engedélye

¹ *Chron. Siculum* és máshol.

² Pór Nagy Lajos 108. l. Camera sem írja el a sírirat korát.

³ »Ipse Chronista dixit« — tehát némúl el, kételkedés.

⁴ *Annales II. ad annum 1345. és passim.*

⁵ Nagy Lajos. 105. l. és *Századok*. XXVII. 500.

nélkül még köntöst sem készíttethetett magának és hogy a gyilkosok őt boszúból ölték meg, még pedig azért, mivel a még Róbert király idejében tömlöczbe vetett Pepini-*ket*, Minervino grófját és fivéreit kiszabadította a fogságból. Erre nézve azt kell megjegyeznünk, 1. hogy annak, kinek nem áll hatalmában egy köntöst rendelni szabójánál, alig lehetett hatalma oly fontos politikai foglyokat szabadon eresztetni a királynő engedélye nélkül; 2. hogy amennyire Camera és Blasiis közölték eddig az Anjou-ház kiadásait, Andrásnak bőven járt ki a pénz mindaddig, míg ennek magva nem szakadt; és 3. hogy az említett foglyok már 1344 nyarán szabadok voltak,¹ hogy tehát a gyilkosok aligha vártak volna 15, usque 18 hónapig, vagy pláne két évig emiatti boszújuk vételére.

Gravina megbízhatlanságára már réges-régen figyelmeztetett Muratori.² Úgy látszik, már csak nálunk, az olaszoknál és némely német írónál veszik szavait szentírás gyanánt. Az ő révén került történetírásunkba a Durazzói Károly és Mária hercegnő titkos házasságáról és a völegény tervezett meggyilkoltatásáról költött mendemonda és az Ágnes, durazzói hercegné haláláról koholt otromba botrány.³

Miért, miért nem, a gyilkosság részleteit is eddig — Pray óta — a Gravina-féle versioban ismerte a magyar olvasóközönség,⁴ pedig hát maga a krónikás is megvallja, hogy ő maga jelen nem volt és nem árúlja el, hogy mint jutottak a részletek tudomására.⁵ Elbeszélése azonban, úgy látszik, ez esetben kivételesen közel járt az igazsághoz, mert, egyes részleteket kivéve, megegyezik Giovanni

¹ Blasiis szerint (Id. m. 346) még 1343. novemberében tehát Petrarca nápolyi látogatása alkalmával lettek szabadon bocsátva, de forrást nem idéz. Az általa kiadott *Chron. Siculum* szerint pedig 1344 jul. 23-án, de alkalmassint korábban, mert a pápa már aug. 1-én tud szabadságukról. *Tört. Tár* 1894. 21. l.

² »Ille utique impenso studio in Hungaros fertur, eorum jura tuetur, et acta laudat, ita ut quae de contraria factione et Regina Johanna habet, caute interdum sint accipienda, cum aliis eorum temporum actis conferenda.« Praefatio.

³ *Nagy Lajos* 104 l.

⁴ Pór Antal újabban két más versiot ismertetett a *Századok*-ban (XXVII. 688—690) melyeket azonnal bonczkés alá veendünk.

⁵ »Distare me aestimo ab Aversana Urbe, ubi necatus est miser Dux ille, usque ad civitatem Gravinae, cujus sum oriundus, per milliariacentum et ultra.«

Villani versiojával, ki fivéréől hallotta a dolgot, ez utóbbinak pedig »egy Miklós nevű magyar úr, András király nevelője« beszélt el az esetet, midőn ez Magyarországra menet, Firenzén átutazott.¹

Villani János egész röviden, még pedig így beszél el az esetet: András király Jankával együtt kedvtöltésből éppen Aversában tartózkodott, hol »al giardino dei Frati del Murrone« lakott és szeptember 18-án későn este feleségestől együtt már ágyban volt, midőn az életére törő összeesküvők Andrásnak a titokba avatott kamarásainak (ciamberlani) segélyével és rendeletére Janka királynő egy komornájával kiszemelt áldozatukat kihívták az alvó szobából oly ürügy alatt, hogy fontos hírek érkeztek Nápolyból. Felesége biztatására András fölkel és kiment a hálószobából a terembe, a komorna pedig háta mögött azonnal elreteszelte az ajtót. A terembe érve az összeesküvők, kiket a krónika névszerint felsorol, azonnal megrohanták őt, hurkot vetettek nyakára és a terem erkélyére fölakasztották őt; a gyilkosok közül néhányan pedig az áldozat lábaira csüngeszkedtek s ilyképpen megfojtották őt. Tervükben volt a tetemet a kertben elásni s ilyképen a büntényt elpalástolni, de András egy magyar komornája, ki látta és hallotta őt, lármát csapott, mire a gyilkosok kerekét oldottak és a tetemet a kertben hagyták. Gravina szerint azonban nem egy magyar komorna, hanem Andrásnak magyar dajkája, kit Izoldának nevez, földözte föl a gyilkosságot. A dajka neve azonban Izabella volt, kinek neve és fiáé is többször fordulnak elő az akadémia kiadta *Acta Extera*-ban.²

¹ Lib. XII. cap. 50. »E uno Messer Niccola Ungaro, Balio del detto re Andreasso, passando per Firenze, che n'andava in Ungheria, il disse a nostro fratello, suo grande acconto à Napoli, per la forma per noi scritta di sopra:« — Persze Villani krónikája sem képez kivételt s az ő szövegét is nagy elővigyázattal kell használnunk. Nála is sűrűn fordulnak elő ilyféle kifejezések: »si disse«, »palesemente si disse«, »se fu vero, come corse la fama«, stb. — A Zách-féle merénylet leírásánál Thwrócezi említi, hogy »paedagogi puerorum, videlicet filius Gywla et Kenesich, et Nicolaus, filius Joannis Palatini« siettek a királyfiak védelmére és halálos sebet kaptak fejükön. A Budai krónika szerint azonban »Nicolaus, filius Gyula de Kenesich«. Pór Antal szerint (*Nagy Lajos* 9. l.) Knesicz Miklós fölépült súlyos sebéből és még 1364-ben is élt. Valószínűleg ő volt az, ki a dolgot elbeszélte Villani testvérének, mert Róbert király számadási könyveiben többször fordul elő egy »Nicolaus filius Jule, Vngarus, scutifer domini (Andreae) ducis Calabriae.« L. pl. *Acta Extera* I. 332, 349.

² »Nicolaus filius nutricis,« pp. 332, 349. »Domina Ysabella, domicella Ungara;« p. 338 és *passim* az *Acta Extera*-ban. I. köt.

Gravina továbbá azt regéli, hogy Janka még az nap vissza-
indult Nápolyba a nélkül, hogy férje hült tetemét meg merete volna
nézni.¹ De ez sem igaz, mert Janka még szept. 22-én is Aversá-
ban volt és innen keltezte a firenzei köztársasághoz írt azon siral-
mas levelét, melyben ezeknek férje halálát tudtára adja.² A királynő
versiója szerint senki sem hívta ki Andrást a hálószobából, hanem
önként, meg nem fontolva és gondatlanul, legénykedve, mint gyakran
szokása volt, ő maga ment le a parkba későn este, nem hallgatva
senki tanácsára, hanem csupán legényes impulsusát követve és
nem engedte meg, hogy valaki őt éjjeli kóborlásában elkísérje. A
királynő szerint maga András zárta be a hálószoba ajtaját; Jankát
magát pedig várakozás közben elfogta az álom. András dajkája
végre keresésére indulva gyertyával, őt megfojtva találta a kertben.³

Mint látjuk, a dajkának fontos szerep jutott e tragédiában és
a mennyire a látszat után itélnünk lehetséges, *nem* gyanúsította
Jankát, mert továbbra is ennek szolgálatában maradt, elfogadta
tőle a sűrűen reá halmozott kegyajándékokat és András posthumus

¹ Pór Antal szépen utána regéli a dolgot. *Nagy Lajos* 108. l.

² *Acta Extera* a dátum alatt.

³ A Bertrand de Beaux által a bűnösök és a tanúk vallomásairól fölvet-
tegyzökönyv úgy látszik elveszett. A pápa egy levele szerint eredetije meg volt
Lajos magyar királynál. »Processus per quondam Bertrandum de Baucio . . .
super eodem crimine habitus, qui est apud eundem Regem (Hungariae) sicut
eo insinuante didicimus.« 1348 május 7. Theiner I. 756. A pápa egy más leve-
léből kivonatot ad Baluzius (Id. m. I. 860.). E szerint, a mint Andrást »ők«
kíhívták szobájából és ő »venit ad gayphum vel deambulatorium, quod est ante
cameram« a gyilkosok azonnal megrohanták s míg egyikük vaskeztyűvel be-
fogta száját, melynek nyomait a hullán látni lehetett, mások hurkot vetettek
nyakára és megfojtották őt; a kötéllel okozott sérüléseket szintén látni lehe-
tett a hulla nyakán. Mások ismét mellére térdeltek »et eum usque ad compas-
sionem (compressionem?) cordis compresserunt.« Mint némelyektől hallotta a
pápa, a holttest e bánásmódnak is viselte külső nyomait. »Alii vero receperunt
eum per genitalia et adeo traxerunt, quod multi, qui dicebant se vidisse, rétu-
lerunt mihi quod transcendebant genua.« Mások haját tépték ki. A mint to-
vábbá Kelemennek elbeszéltek a dolgot, a gyilkosok tervében az volt, hogy a
hullát egy mély kútba dobják s azután majd azt híresztelik, hogy András né-
mely hű emberének tanácsára elhagyta az országot. Azokat pedig kikre ráfog-
ták volna, hogy Andrásnak ilyféle tanácsot adtak, szándékukban volt idő foly-
tán elfogni és Lajos királynak kiszolgáltatni. Tervüket azonban a dajka meg-
jelenése meghiúsította.

fiának, a kis Károly Marcellnak dajkaságát is elvállalta,¹ ki jelenlétében született.² Izabella a királynő említett levele szerint »egy jó és tisztességes asszony« volt és Gravina szerint nagyon szerette Andrást, a mit elhíhetünk a krónikásnak, mert az emberi természet mindig és mindenütt ugyanaz marad változatlannál. Kérdjük már most, ez a jó és tisztességes asszony Janka szolgálatában maradt volna-e egy napig, de még egy óráig is, ha gyanúja volt volna arra, hogy Jankának része volt az ő »kedves András«-ának meggyilkoltatásában? És vajjon elvállalta volna-e ő a kis Károly Marcell dajkaságát, ha gyanúja volt volna, hogy zabgyerek volt, ám-bár András-hoz hasonlított, mint pl. a hogyan Villani János is meséli és nem az ő »kedves András«-ának törvényes fia?³ Ha e két kérdésre »igen«-nel válaszolnánk, úgy azt kell föltételeznünk, hogy a magyar dajkákat a XIV. században más agyagból gyúrták, mint mai napság.

Az aversai kastély helyrajzát nem ismerjük eléggé pontosan, hogy véleményt kockáztathatnánk azon kérdést illetőleg, vajjon Jankának versiója megegyeztethető-e Villani elbeszélésével. Izabellának magatartásának néma tanúsága után ítélve azonban hajlandó vagyok Jankának versióját elfogadni. Az olyan tendentiosus versiók, mint pl. Gravináé, »ki Lajos magyar király kívánatára (és persze inyére) sok gonddal írta meg művét«,⁴ vagy a modenai krónikáé,⁵ már első elolvasásra is elárulják megbízhatatlanságukat. Ez utóbbi krónika szépítgetni akarván a dolgot és az oltalmába vett Jankát mentégetni, azt regéli, hogy a királynő a gyilkosság

¹ »Isabella Vngara cambellana . . . ipsa presencialiter praestat in educatione presertim spectabilis Ducis Calabriae primogeniti nostri.« 1346 május 1. *Acta Extera.*

² »Astantibus et praesentibus tam dilecta in Christo filia Izabella Ungara nutrice quondam viri tui . . . quam aliis« — írja a pápa Jankának. L. Baluzius id. m. II. 690. A gyermek ugyanazon levél szerint »nocte nativitatis dominicae proximo praeteritae« született.

³ A pápa is azt írja, hogy »Rex et Regina predicti Ungariae filium legitimum et naturalem credant et reputant Andreae regis prefati, quicquid Rex ipse Ungariae configere quandoque dicatur in contrarium, et ab aliquibus multiloquiis, ne dicamus falsiloquiis asseratur.« Theiner I. 726.

⁴ Pór Antal *Századok* XXVII. 686.

⁵ *Chron. Mutinense* Muratori. XV. 612.

elkövetésének idején ébren volt és hallván férjének segélykiáltásait, teljes torkából kiabálta, hogy »nyissátok föl az ajtót«, de Godofredo, az összeesküvők egyike, ki a hálószoba ajtaját belülről reteszelte volt el, törével hallgatásra kényszerítette a királynőt. Az ilyenféle otromba hamisítások nem érdemlik meg a czáfolatot. Ha így történt volna a dolog, úgy Jankának kevesebb kellemetlensége volt volna, mert annyi bizonyos, hogy akár része volt a királynőnek a gyilkosságban, akár teljesen ártatlan volt ő, rendkívül kellemetlen helyzetben volt. Nyilvános titok volt, hogy András tervezett megkoronáztatása nem igen volt inyére, s köztudomású dolog volt az, hogy férjével tolyvást zsörtölődött. Súlyos gyanúnak kellett okvetlenül őt terhelnie, mert csak kevesen a kevés gondolkodó között — »only a few among the thinking few« — tudnak a látszólag »fölötte valószínű« és a »bebizonyított tény« közt megkülönböztetni.¹

¹ Említettem, hogy a sirtáblán heraldikai botlás is van. Ha a sírfrat maga nem tanúskodnék a mellett, hogy András sírhelyének megjelölésére volt szánva, a czímer után ítélve az Orleans- vagy Bourbon-család egy mellék ágának sarjadékát kellene gyanítanunk. Az »Uberti« névért a köfaragó felelős, mert »Rupert«-t kellett volna vésnie. — Pór Antal is *Nagy Lajos*-ának 461. lapján közöl egy képet, mely állítólag Durazzói Jankát ábrázolja. Eredetije a bécsi udvari könyvtárban van. (U. o. 626. l.) De a rajta levő czímerhez Durazzói Jankának aligha volt joga, mert ez inkább Janka királynőt illette, kinek jogában állott első férjének magyar pólyáit és Anjou-liliomait a maga Anjou-liliomaival és a jeruzsálemi királyság jelvényeivel egyesíteni; Durazzói Jankának pedig ilyen joga nem volt. — A magyar kettős keresztről René d'Anjou czímerében nemrég egy érdekes kis füzet jelent meg Nancyban L. Germain tollából »Origine de la Croix de Lorraine« czím alatt.

KROFF LAJOS.